

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת וירא תשע"ו

נסיון העקדה

האהוב עליו כמו יצחק! (עי' רש"י שם כב, ב) זהו נסיון קשה מאד לאברהם. איך אפשר לפעול באכזריות כזו? לזרוק אשה וכן מהבית?!... אבל אם ה' מצוה, אז אברהם מתגבר על עצמו, ופועל בניגוד למידת החסד שלו. "וישפם אברהם בפקר, ויקח לחם וחתמת מים ויתן אל הגר שם על שקמה ואת הילד וישלחה" (בראשית כא, יד). אבל הנסיון הגדול מכולם הוא נסיון העקדה. אותו אברהם אבינו, האוהב הגדול של כל באי עולם, ודאי אוהב גם את יצחק בנו, עליו התפלל כל השנים שיילד, ושרה גם היא כל כך ציפתה לבן, והנה סוף סוף לעת זקנתו נתן לו ה' בן, ולא סתם בן כמו ישמעאל, שהיה פרא אדם, אלא בן שהולך בדרכי ה'. בן צדיק. אז בשלמא את ישמעאל השכל מחייב לזרוק מהבית, שהרי הוא פרא אדם. עם כל אי הנעמיות, בכל זאת - כך מחייב השכל לעשות. אבל יצחק?! יצחק לא חטא בכלום! יצחק הוא צדיק גמור! הולך בדרך ה', שומע בקול אביו, שומע בקול אמו, למה לשחוט אותו??... - כאן המלחמה של אברהם עם מידת החסד שלו היא כבר קשה ביותר! מידת החסד שבו מתנגדת בכל עצימתה למעשה הזוה, לשחוט את יצחק, בנו הצדיק.

נסיון העקדה - נסיון בחשבוניות של "חילול

השם"

אבל הנסיון בעקדה היה לא רק בכך שאברהם נצטוו לעשות כאן מעשה המנוגד כל כך למידת החסד שלו. הנסיון היה גם בזה, שאברהם נצטוו לעשות כאן מעשה המנוגד לכל הדרך שלו, ולכל מה שהוא מטיף ומחנך את העולם כולו לאורך כל השנים.

כל חייו אברהם מלמד לאנשים שה' לא רוצה שיקריבו לו בני אדם. ה' רוצה רק חסד, כי הוא אלקי חסד, ואלקי רחמים. ועכשיו פתאום אברהם עצמו יעשה את ההפך הגמור, ישחט את יצחק בנו לקרבן לה' כי כך ציוה עליו ה', הרי זו סתירה מוחלטת לכל מה שלימד את כולם במשך כל השנים. כל העבודה שעבד במשך שנים רבות להפיץ את האמונה בה' בעולם, תרד לטמיון, כי הנה הוכח כאן שאברהם טועה, וה' כן רוצה שיקריבו לו בני אדם! וגם בנוגע למידת החסד שאברהם מטיף עליה תמיד, הרי אברהם יהיה מעתה ללעג וקלס בעיני כל העמים! מה יאמרו הבריות? - "האיש הזה מתיימר להיות בעל חסד גדול, גומל חסד לכל העולם, ומלמד את כולם להיות בעלי חסד כמותו, אבל עם הקרובים שלו שחיים איתו הוא כנראה לא כל כך מסתדר. תחילה הרחיק מביתו את לוט בן אחיו, אח"כ גרש את ישמעאל בנו, ולבסוף הוא שוחט את בנו השני, יצחק! האם באמת בעל חסד הוא האיש הזה?!

נסיון העקדה - נסיון במידת החסד

"ויהי אחר הדברים האלה, והאלקים נסה את אברהם. ויאמר אליו... קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק... והעלהו... לעלה על אחד הקרים אשר אמר אליך" (בראשית כב, א-ב).

"עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו" (אבות פ"ה מ"ג). אבל הנסיון הזה, של העקדה, היה הקשה מכולם. [כך משמע ברש"י, שמביא מחז"ל, שהיתה כאן בקשה מיוחדת מהקב"ה לאברהם: "בבקשה ממך, עמוד לי בזה הנסיון! שלא יאמרו: הראשונות לא היה בהן ממש" (רש"י בראשית כב, ב). משמע, שהנסיון הזה היה קשה מכל קודמיו].

במה היה נסיון העקדה קשה מהנסיונות הקודמים? - (א) נסיון העקדה עמד בסתירה חריפה למידת החסד, שהיתה מידתו היסודית של אברהם אבינו. חז"ל אמרו, "אמרה מידת החסד (של מעלה): כל ימי היות אברהם בעולם, לא הוצרכתי אני לעשות מלאכתי, שהרי אברהם עמד שם במקומי" (ספר הבהיר אות קצ"א, עמ' פו). כלומר, חסדיו של אברהם אבינו כל כך מרובים, עד שכביכול אין צורך לעולם במידת החסד של הקב"ה, ודי לו לעולם במידת החסד של אברהם אבינו. ממילא מובן, שאם אדם כזה מתבקש לפעול בניגוד למידת החסד שלו, הרי זה נסיון קשה מאד עבורו.

אמנם גם בחלק מן הנסיונות הקודמים נדרש אברהם לפעול בניגוד למידת החסד שלו, אבל כאן הניגוד הוא חריף הרבה יותר. במלחמת המלכים², למשל, אברהם צריך לפעול נגד מידת החסד שלו, לצאת למלחמה ולהרוג אנשים במקום להעניק להם אכילה ושתייה לינה ולוויה כדרכו תמיד, אך שם אמרפל וחבריו הרי היו רשעים גדולים. באו להלחם על ה' ועל משיחו. רצו להלחם נגד אברהם, ונגד האמונה שהוא מפיץ בעולם (מדרש תנחומא שם, ו). אמרפל הרי הוא נמרוד, שכבר הפיל פעם אחת את אברהם לכבשן האש (עי' רש"י בראשית יד, א), ועכשיו הוא מנסה פעם נוספת לעקור את האמונה באלקי אברהם מהעולם. [לכן לקחו את לוט בשבי, כי חשבו שהוא אברהם, לפי שהיה דומה לו בקלסתר פניו (זוהר ח"א פו, ב)]. לכן, אין כאן סתירה כל כך למידת החסד, להלחם ברשעים האלה ולהשמידם. לרשעים כאלו, לא ראוי להתנהג במידת החסד.

אח"כ בא נסיון יותר גדול. שרה תובעת מאברהם: "גרש הקמה הזאת ואת בנה" (בראשית כא, י), והקב"ה מאשר את הבקשה הזו: "פל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה" (שם, יב). בעל החסד הגדול, שביתו פתוח לרוחה לכל אורח, מצטוו "לזרוק" מביתו את אשתו ואת בנו

כשאברהם מצפה למנוחה ושלוחה - שרה אמנו נפטרה. ובכל זאת, גם כאן הוא לא שואל את הקב"ה, "למה זה? הרי אמרת שתברך אותי, אז למה דוקא עכשיו אתה לוקח ממני את אשתי האהובה, שְעַמְדָה עמי בכל המצבים הקשים, בבית פרעה, בבית אבימלך, יחד עסקנו בהכנסת אורחים ובלימוד אמונה לכל באי עולם" (עי' רש"י בראשית יב, ה) - הוא לא שואל את השאלה הזאת. בכל המצבים - אין שאלות. ואם צריך עוד להתווכח עם הגוי הטפוש הזה, עם עפרון החתי, כדי להשיג מקום קבורה לשרה אמנו, אחרי שכבר הובטח לי מאת ה' שכל הארץ תהיה שלי - גם כאן אינני שואל שאלות (עי' סנה' קיא, א).

הקב"ה אומר אח"כ למשה רבינו, שאברהם אבינו עמד בכל מיני מצבים קשים, ולא שאל שאלות. אתה (משה) אומר לי, "לְמָה הִרְעַתָּה לְעַם הַזֶּה לְמָה לָמָּה זֶה שְׁלַחְתָּנִי" (שמות ה, כב) - "חבל על דאבדין ולא משתכחין. הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב" ונסיתי אותם בכל מיני נסיונות קשים, והם לא שאלו שאלות "ולא הרהרו על מידותי" (סנה' שם). מי אנחנו שנמדוד את משה רבינו, שהקב"ה אומר עליו "בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמַן הוּא" (במדבר יב, ז), לא נקטרג כאן חלילה על משה רבינו, אבל בענין זה הקב"ה בעצמו מעיד, שאברהם אבינו היה כל כך נאמן, שלא שאל שאלות גם במצבים הקשים ביותר. זוהי השלמות של אברהם אבינו. "אֲבָרְקָם אֲנִי" (ישעיהו מא, ח) אומר עליו הקב"ה. בכל המצבים - אין לו שאלות, גם כשהכל כל כך מנוגד להגיון.

אברהם לא רוצה להיות "חד בדרא"

כשהקב"ה אומר לאברהם "אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנְּעָר וְאֵל פְּעֻשׁ לֹו מְאוּמָה", הרי צריכה להיות שמחה גדולה אצל אברהם. לא רק על כך שיצחק יחיה ותתקיים ההבטחה "כִּי בְיִצְחָק יִקְרָא לְךָ זָרַע" (שם כא, יב), אלא גם על כך שהוכח שאברהם צדק, שהקב"ה חפץ חסד, לא חפץ בקרבנות אדם, וכל הדרך של אברהם צודקת. אבל לא מצינו שאברהם עושה שמחה מיוחדת על זה. אברהם מתנהג כעבד. לא נוגע לו אם הוא צודק או לא צודק, הוא עושה את רצון ה'. גם אם הוכח שהוא צודק, הוא לא עושה מזה חגיגה מיוחדת.

אברהם הוא יחיד בדורו בעבודת החסד, אבל הוא לא רוצה להיות יחיד. העבודה הגדולה של אברהם היא לא להיות יחיד, אלא לחנך אחרים להיות כמוהו. השאיפה של אברהם היא שכולם יהיו כמוהו. הם לא יגיעו, אף אחד לא זוכה להגיע לשלמות של אברהם אבינו, אבל השאיפה של אברהם היא שכולם יהיו כמוהו. זהו עובד ה' אמיתי. לא מי שרוצה שהכל יקרא על שמו, אלא מי שרוצה שכלם יעבדו את ה', כמוהו או אפילו יותר ממנו אם שייך. משה רבינו היה יחיד בדורו, אבל הוא לא רוצה להשאיר יחיד בדורו, הוא אומר: "מִי יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים, כִּי יִתֵּן ה' אֶת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם" (במדבר יא, כט). יהושע מקנא למשה, ומשה אומר "מִי יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים". לא רוצה להיות יחיד, הלואי שכולם יהיו כמוני. זו צריכה להיות השאיפה של כל רב בישראל, לשאוף שכלם יהיו כמוהו או גדולים ממנו

כמובן שלא! ולכן סורו ממנו ואל תתקרבו אליו, ואל תלמדו ממנו שום דבר!" ...

ועוד נקודה: הרי כשנולד יצחק, "היו ליצני הדור אומרים, מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה ממנו" (רש"י בראשית כה, יט). והנה, אם ישחט אברהם את יצחק בנו, יקבלו הלצים חיזוק לטענתם, שהרי איזה אב שוחט את בנו? ... גם זה מוסיף לנסיון של אברהם, שלא לשחוט את יצחק, למען כבוד שמים!

אלא שלמרות כל החשבונות הללו, אברהם מצייט לדבר ה' (כפי שהבין באותו רגע את ציווי ה', שצריך לשחוט את יצחק), והולך לשחוט את בנו. אם ה' אומר לשחוט את יצחק - הולכים לשחוט את יצחק בלי קושיות ובלי חשבונות³.

ויש גם נקודה נוספת שמגדילה מאד את הנסיון שבעקידה. הקב"ה הרי לא באמת אמר לאברהם לשחוט את בנו. הקב"ה אמר רק: "קַח נָא אֶת בְּנֶךְךָ... אֶת יִצְחָק, וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּרְיָה, וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה..." (בראשית כב, ב). הוא לא אמר 'שְׁחַט הוּא שָׁם לְעֹלָה', אלא רק 'הַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה', ובכל זאת אברהם מבין שה' מְצוּה עליו לשחוט את יצחק, כי כך רצה ה', שאברהם יטעה בדבר הזה, כדי שיעמוד בפני הנסיון הזה של עקדת יצחק⁴.

ומכל מקום, היות ולא היה כאן ציווי אמיתי לשחוט את יצחק, ממילא אברהם מרגיש כבודות מסויימת כשהוא הולך לבצע את המשימה. תמיד רגליו מוליכות אותו מעצמן לרוץ לקיים את דבר ה', וגם נשמתו נמשכת אל דבר ה', אבל כאן - אין באמת "דבר ה'", ולכן נשמתו בפנימיותה לא נמשכת ל"מצוה" המדומה הזו, וגם רגליו לא מוליכות אותו אליה; אין כאן תשוקה פנימית לשחוט את יצחק. אבל בכל זאת, היות ואברהם מבין שצריך לשחוט את יצחק, הוא הולך גם אם הוא לא מרגיש נטיה לזה. גם אם זה נגד נטית נפשו מכל הבחינות, בכל זאת הוא הולך. זהו הנסיון הגדול מכולם.

שיא נוסף בנסיון העקידה - פטירת שרה אמנו

ובכל זאת, אחרי כל זה, מגיע שיא נוסף וגבוה יותר בנסיון של אברהם. אברהם כבר עקד את יצחק, והקב"ה שלח מלאך לומר לו שזה לא מה שה' רוצה, ה' לא רוצה שיצחק ימות, אלא יחיה, ועוד נאמר לו, "כִּי נִשְׁפָּעֵתִי נְאֻם ה', כִּי יֵצֵן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת בְּנֶךְךָ אֶת יְחִידְךָ, כִּי בְרַךְ אֲבָרְכְךָ וְהִרְבָּה אֲרַבָּה אֶת זְרַעְךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחוּל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם, וְיִרְשׁ זְרַעְךָ אֶת שְׁעַר אֲיִקְוֹ" וכו' (בראשית כב, טז-יז). הבטחות כל כך יפות, אברהם יכול להרגיש עתה סיפוק: "ברוך ה', עמדתי גם בנסיון הקשה הזה!" הקב"ה ברך אותו, והוא יכול להרגיש שהוא בא אל המנוחה ואל הנחלה. כמו כהן גדול שהיה עושה יום טוב לאוהביו כשהיה יוצא בשלום מן הקודש (משנה יומא ע, א), גם אברהם היה יכול לעשות כאן יום טוב, שיצא בשלום מכל הענין הזה.

והנה, כשהוא מגיע בחזרה לביתו - מְקַדַּמַת אותו בשורה נוראה: שרה אמנו נפטרה! דוקא עכשיו,

אבל שידע גם לחדש, שלא יהיה רק דולה ומשקה, אלא שתהיה לו בחינה עצמית, וכן אח"כ יעקב אבינו ג"כ.

מסופר על רב'ה אחד ששאלו אותו למה הוא לא הולך בדרכי אביו, עושה דברים לא כמו שאביו עשה. אמר אותו רב'ה, שהוא כן הולך בדרכי אביו. אביו לא חיקה אף אחד, וגם הוא לא מחקה אף אחד. אבא עשה איך שאבא הבין, ואני עושה איך שאני מבין. כמובן, ביסודי היהדות אסור שיהיה שינוי, כולנו משועבדים לכל תרי"ג מצוות שקיבלנו, אבל כל אחד צריך לשאוף לחדש משלו כמה שיותר, למצוא דרכים חדשות בתוך האמת הישנה. לא דרכים שחלילה עוקפות ויוצאות מהאמת, חלילה וחס לא יעלה על הדעת, אבל בתוך האמת הגדולה, התורה מספיק גדולה שכל אחד יוכל לחדש בה מסילות משלו.

אנו מתפללים "ותן חלקנו בתורתך". לכל אחד מאיתנו יש חלק בתורה, יכול לחדש בתורה, להשיג השגות בתורה, השגות רוחניות משלו. לא כמו האבות הקדושים, אבל כל אחד משיג השגות משלו, אם הוא מתאמץ. ודאי לא למרוד בדרכי האבות, לא לחלוק על גדולי ישראל ח"ו, אבל בתוך המסגרת של מה שהורו לנו גדולי ישראל, ללכת ולחדש מה שיותר. זו השאיפה של אברהם, שכולם יהיו "אברהמים" כמוהו, מחדשים כמוהו, לא רק "דולה ומשקה" מתורת רבו לאחרים.

ובאמת ה' הבטיח לאברהם "לא יִרְשָׁךְ זֶה" (בראשית טו, ד), שאליעזר לא יהיה הממשיך של אברהם, אלא יבוא יצחק אבינו ויהיה הממשיך של אברהם. הוא יחדש בדרך של אברהם, יחד עם זה שיהיה ממשיך את אברהם. ענין זה מרומז גם בפסוק "וַיִּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בְיַמֵּי אַבְרָהָם אָבִיו וַיִּסְתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אֲחֵרֵי מוֹת אַבְרָהָם, וַיִּקְרָא לָהֶן שְׁמוֹת פְּשָׁמֹת אֲשֶׁר קָרָא לָהֶן אָבִיו" (שם כו, יח). הוא חוזר וחופר את בארות המים שחפר אביו, ובארות אלו אינן רק בארות כפשוטן, אלא הכונה היא להשפיע רוחניות שהשפיע אברהם אבינו בעולם (עי' רבינו בחיי שם טו, ורמב"ן שם כ). לכן הפלשתים סתמו אותן, כי לא רצו את ההשפעה של אברהם אבינו. התפנונו בסתימת הבארות למחוק כל זכר להשפעה הרוחנית שהשפיע אברהם בעולם במשך ימי חייו (זוהר ח"ג שב, ב). ויצחק חוזר וחופר את הבארות שחפר אביו, "וַיִּקְרָא לָהֶן שְׁמוֹת פְּשָׁמֹת אֲשֶׁר קָרָא לָהֶן אָבִיו" (בראשית כו, יח). אבל מיד אחר כך התורה ממשיכה ואומרת: "וַיַּחְפְּרוּ עֶבְדֵי יִצְחָק בְּנֵחֹל וַיִּמְצְאוּ שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים" (שם, ט). חפירה עצמאית של יצחק. לא רק מה שהשאיר אביו, אלא הוא בעצמו חופר ומוצא דרכים חדשות בעבודת ה'. הפלשתים מתנגדים לחפירת הבארות של יצחק, אבל בסוף הוא זוכה שגם הפלשתים משלימים עם זה, "וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עֲלֶיהָ... וַיֹּאמֶר פִּי עֲתָה הִרְחִיב ה' לָנוּ וּפְרִינוּ בְּאֵרָךְ" (שם, כב). ואח"כ הפלשתים מבקשים לעשות איתו שלום (שם כו, כו-לא).

לכן אנו אומרים בתפילה, וגם בתורה נאמר (שמות ג, ו), "אֲלֹקֵי אַבְרָהָם אֲלֹקֵי יִצְחָק וְאֲלֹקֵי יַעֲקֹב", [ולא נאמר בקצרה, "אֲלֹקֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב"]. כי יצחק ויעקב לא הסתפקו כמה שקבלו מאברהם, אלא כל אחד מהם חידש

בתורה וביראת שמים ובכל עבודת ה', לשאוף לרומם את כל הציבור שכולם יהיו כמוהו.

"פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה" (ב"ב עה, א). אפשר לפרש שפני יהושע כפני לבנה, כי יהושע אומר שלא יתכן שיהיו עוד נביאים כמו משה, כי אין שני נביאים מתנבאים בכתר אחד, וזו בדיוק הטענה של הלבנה, שאין שני מלכים משמשים בכתר אחד. אבל משה הוא כפני חמה, שהחמה לא מתלוננת, משה אומר "מִי יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים", הוא כפני חמה, לא כפני לבנה.

למה לא הסתפק אברהם בכך שאליעזר יהיה

יורשו וממשיך דרכו?

אברהם אומר לקב"ה, "הֲיֵן לִי לֹא נִתְּתָה זֶרַע, וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי" (בראשית טו, ג), "וּבֶן מִשְׁקֵי בֵּיתִי הוּא דִּמְשָׁק אֲלִיעֶזֶר" (שם, ב). אם בן משק ביתו הוא דמשק אליעזר והוא היה חכם כמוהו, "עֲבָדוּ זֶקֶן בֵּיתוֹ הַמִּשְׁלֵל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ" (שם כד, ב), שמושל בתורת רבו (יזמא כה, ב), והיה "דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים" (רש"י שם טו, ב ד"ה דמשק), כל התורה של אברהם גם אליעזר קיבל ויכול למסור לאחרים, "דולה" משמע שאפילו מהמקומות העמוקים הוא שואב מים להשקות את האחרים, אז מה אכפת לאברהם שאליעזר יהיה יורש ולא יצחק?

כנראה, וכך כבר פירשו אחרים לפני, שאמנם אליעזר דולה מתורת רבו ומשקה לאחרים, אבל הוא לא מחדש כלום משלו. הוא יודע לשאוב, להבין עמוק מה שרבו מוסר, ויודע להשקות לאחרים מה שקיבל מרבו, אבל אין לו כח החידוש שיש לאברהם אבינו. יש בחז"ל דעות שונות, מה יצא מאליעזר בהמשך. לפי אחד המדרשים, אליעזר היה אחד מתשעה אנשים שנכנסו חיים לגן עדן (ילק"ש בראשית רמז עו). כלומר, הוא מילא את תפקידו בעולם הזה באופן מושלם כל כך, עד שגם גופו הזדכך, והוא לא נזקק למיתה (שהיא הַפְּרֻדוֹת הנשמה מן הגוף), אלא נכנס עם גופו לגן עדן. ואולם, במדרש אחר אמרו, שאליעזר עבד אברהם הוא עוג מלך הבשן (ילק"ש חוקת רמז תסה), שיצא להלחם במשה ובישראל בדרכם לארץ ישראל, ונהרג במלחמה עמם (במדבר כא, לג-לה). כמדומני, לפי שתי הדעות, הכוונה היא, שבלי אברהם אליעזר אינו מסוגל להמשיך. הוא אינו מסוגל להתפתח. חסר לו כח החידוש מעצמו. ממילא, או שהוא נכנס לגן עדן, כי בעוה"ז הוא כבר לא מסוגל למלא תפקיד, או שהתקלקל לגמרי והפך לרשע, נהיה עוג מלך הבשן ונהרג ע"י משה רבנו. אבל קיום עצמאי בלי אברהם - אין לאליעזר. כשהוא אצל אברהם, אז הוא שואב את התורה של אברהם, אבל כשהוא נפרד מאברהם, כבר אין לו ממי לשאוב, ומעצמו הוא לא יודע לחדש, ולכן הוא מדרדר והולך עד שנעשה לעוג מלך הבשן.

לכן אברהם לא מסתפק ביוורש כזה, שהוא רק "דולה ומשקה", ולא יודע לחדש מעצמו. אברהם רוצה שיהיה לו יורש שידע לחדש מעצמו, כמו שהוא חידש. אברהם שבר את כל האלילים של תרח, הוא לא הולך בעקבות תרח. יצחק כן הולך בעקבות אברהם, הוא מאמין בא-ל אחד,

יצחק ואלקי יעקב, אנו חותמים "מגן אברהם". כי נקודת המוצא של כולם היא אברהם, ומשם הכל מתחיל. עיקר השורש הוא מאברהם אבינו.

דרכים בעבודת ה'. הם עובדים את אותו אלקים, אבל יצחק עבד אותו בפנים חדשות, וכן יעקב אח"כ בפנים חדשות. יש התגלות המתגלה ע"י אברהם, והתגלות המתגלה ע"י יצחק, והתגלות המתגלה ע"י יעקב. זה כח החידוש שאברהם רצה שיהיה. אם אליעזר היה ממשיך את דרכו של אברהם - לא היה הדבר הזה. ובכל זאת, אחרי שאמרנו בתפילה "אלקי אברהם ואלקי יעקב", הם עובדים את אותו אלקים, אבל יצחק עבד אותו בפנים חדשות, וכן יעקב אח"כ בפנים חדשות. יש התגלות המתגלה ע"י אברהם, והתגלות המתגלה ע"י יצחק, והתגלות המתגלה ע"י יעקב. זה כח החידוש שאברהם רצה שיהיה. אם אליעזר היה ממשיך את דרכו של אברהם - לא היה הדבר הזה.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

1. כמובן, יש את הנקודה הפשוטה, לכאורה, שאברהם נדרש כאן לשחוט את בנו, וזהו דבר שקשה ביותר לעשותו, מחמת **אהבתו הטבעית לבנו**. אלא שמצד נקודה זו, לא נראה שהנסיון היה קשה לאברהם. שהרי דבר פשוט הוא, שאהבתו של אברהם לקב"ה היתה גדולה לאין ערוך ולאין שיעור מאהבתו לבנו, וכפי שכתב ה"חינוך" במצות אהבת ה', "שראוי לו לאדם שישם כל מחשבתו וכל מגמתו אחר אהבת השם, ויעריך בלבו תמיד כי כל מה שהוא בעולם מעושר ובנים וכבוד, הכל כאין וכאפס ותוהו כנגד אהבתו ברוך הוא" (חינוך מצוה תי"ח). וממילא, בדרגה כזו של אהבת ה', אם ה' מצוה עליו לשחוט את בנו, ההתנגדות הפנימית שלא לעשות כן מחמת האהבה הטבעית לבן, אינה גדולה כל כך. וממילא מוכרחים לומר, שהנסיון שבעקדה לא היה מצד המעכבים הטבעיים שיש לאדם שלא לעשות מעשה כזה, אלא רק מחמת חשבונות שמים שהיו יכולים להיות לאברהם שלא לעשות כן, או מחמת מעכבים רוחניים שהיו יכולים להיות לו, שלא לעשות כן. ובכיוון זה סובבת והולכת כאן כל שיחתו של הרב שליט"א.

2. עי' רש"י רמב"ם ורבינו יונה על המשנה (אבות פ"ה מ"ג), שמלחמת המלכים היתה אחד מעשרה נסיונות שנתנסה בהם אברהם אבינו.

3. ענין יסודי זה שבעקדה, נרמז גם בדברי הגמרא, ששאלת: "למה תוקעין בראש השנה? - למה תוקעין? ! רחמנא אמר תקעו!" (ר"ה טז, א). הרי שנרמז כאן, שזכות העקדה - שאותה בא השופר להזכיר (כמבואר בגמרא שם) - היתה בזה, שאברהם הלך לעקדה בלי חשבונות ובלוי קושי ות! לכן גם על התקיעות עצמן אמרו חז"ל - "למה תוקעין? ! רחמנא אמר תקעו!" דזהו עיקר ההכנעה, לעשות את רצון ה' גם כשאנו יודע טעמו של דבר (על פי "שם משמואל", ראש השנה, עמ' כ"ט). וכתב הגר"א: "זהו שנאמר בעקדה, 'עֲתָה יִדְעָתִי פִי יָרָא אֱלֹקִים אֲתָה' (בראשית כב, יב), וקשה מאי לשון 'עֲתָה יִדְעָתִי', והלא הוא היה צדיק גם מקודם לכן. אלא לפי שקודם לכן לא היה אלא רחמן מאד, שהיה מכניס אורחים וגומל חסדים, אבל המידה של אכזריות עדין לא היה ניכר בו, והיו אומרים שאברהם איננו צדיק גמור, אבל בעקדה שעשה מידת אכזריות גם כן, עתה נשלם וניכר שהוא צדיק גמור" (חי' הגר"א עמ"ס ברכות לג, ב ד"ה וחד אמר. ועי' גם "שם משמואל" לר"ה, עמ' ע' ד"ה ונראה).

4. לדעת החת"ם סופר אכן היתה טעות לאברהם אבינו בהבנת דברי ה'. אמנם הקב"ה לא אמר לו "שחטוהו לעולה" אלא רק "העלהו לעולה", ואברהם אכן שם לבו לזה, אך אברהם סבר "שלא יעלה על הדעת שמא אמר הקב"ה רק העלהו ולא להקריבו, כי אין דרכו של הקב"ה חלילה לדבר בלשון שיטעה בו הנביא, ואברהם הבין שלשון העלהו לעולה הוא לשון עולה ממש, שהוא כליל לה". וזו היתה טעות, כי "אדם הנותן נפשו לשחיטה והקטרה - הרי נפשו כולה כליל להשיות" (גם בלי שחיטה והקטרה בפועל), כי בחיים חיותו נדבק להשיות ע"י מחשבתו. ובתנאי שיהיה מסירת נפש ממש. וא"כ, היינו 'הַעֲלֵהוּ לְעֹלָה', והרי הַעֲלֵהוּ, והיה עֹלָה! ומ"מ העלים הקב"ה מחשבה זו מאברהם ויצחק [להבין החילוק בין קרבן בהמה לקרבן אדם] אע"פ שהיו חכמים גדולים, כי לולא שהעלים מהם סברא זו, לא היה מסירת נפש שלמה, כי ידע שלא ימות, על כן לא הבינו תוכן הדבר עד אחר מעשה" (שו"ת חת"ס או"ח ח"א סי ר"ח ד"ה והנה כשאמר).

ואולם, מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל באר, שלא יתכן שתהיה לנביא טעות בהבנת הנבואה שמקבל (ועוד טעות גסה ונוראה כזו, שיחשוב שנצטוו לשחוט אדם, כשהקב"ה כלל לא התכוין לכך). ועל כן באר הגר"ח, שלא היתה לאברהם שום טעות בהבנת דברי ה', ואברהם ידע והבין היטב שלא נצטוו אלא להעלות את יצחק לעולה - כלומר, להעלותו למזבח, ולהקדישו שם לעולה. וזה היה כל הציווי שקיבל בנבואה, ולא יותר מזה. אלא שאברהם הבין עוד מעצמו, שלאחר שיקדיש את יצחק לעולה, יהיה חייב לשחטו ולהקריבו, [אך זה לא מכלל הנבואה, אלא חיוב רגיל שישנו בכל בהמה שהקדישו לעולה]. וכלפי חיוב זה נאמר אח"כ לאברהם "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעָר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה". אבל את הציווי הנבואי של "הַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה" הבין אברהם היטב, ואף קיימו במלואו (חי' מרן הגר"ח זצ"ל) (בסטנסיל).

ובאמת כן משמע מדברי רש"י (ירמיהו ז, לא; ובמס' תענית ד, א ד"ה וכתוב), שהיה ציווי לאברהם לשחוט את יצחק, ולא רק להעלותו על המזבח. וכן משמע מדברי הפייטן (הקליר) בתפלת הגשם - "שִׁחַתְּ לְהוֹרוֹ לְשֶׁחַטוֹ, לְשִׁפּוֹן דָּמוֹ פְּמִים". ולדרכו של החת"ס צ"ל, שכך אברהם הבין, שהיה לו ציווי כזה, ובאמת לא היה. אבל לדרכו של הגר"ח י"ל שאכן היה ציווי כזה, אך לא מחמת הנבואה - והנבואה היתה רק להקדישו לעולה - אלא שכיון שנעשה עולה, איכא ציווי לשחטו ולהקטירו, כדין כל בהמה שהקדישו לעולה.